

De toekomst van het Limburgs landschap

16 april 2019

Van de Bunt Adviseurs
drs. J.F.R. (Joost) de Weichs de Wenne
ir. M.J.F. (Mark) van Waes

INHOUD

1. INTRODUCTIE	1
2. DE VIER SCENARIO'S	2
3. SCENARIO 1: 'STAGNATIE'	3
4. SCENARIO 2: 'DERTIEN IN EEN DOZIJN'	6
5. SCENARIO 3: 'GROTE GROENE APPELS'	9
6. SCENARIO 4: 'VEELKLEURIG TAPIJT'	13
7. VERGELIJKENDE TABELLEN	17
8. EN NU?	20

1. INTRODUCTIE

In dit rapport worden vier scenario's voor het Limburgs landschap in 2030 beschreven. Deze scenario's zijn gebouwd op basis van een trendconferentie in december 2018 en twee actieconferenties in maart 2019. In die actieconferenties werd in het bijzonder gekeken naar wat die vier scenario's zouden kunnen betekenen voor de Maasduinen en voor de Grootte Peel.

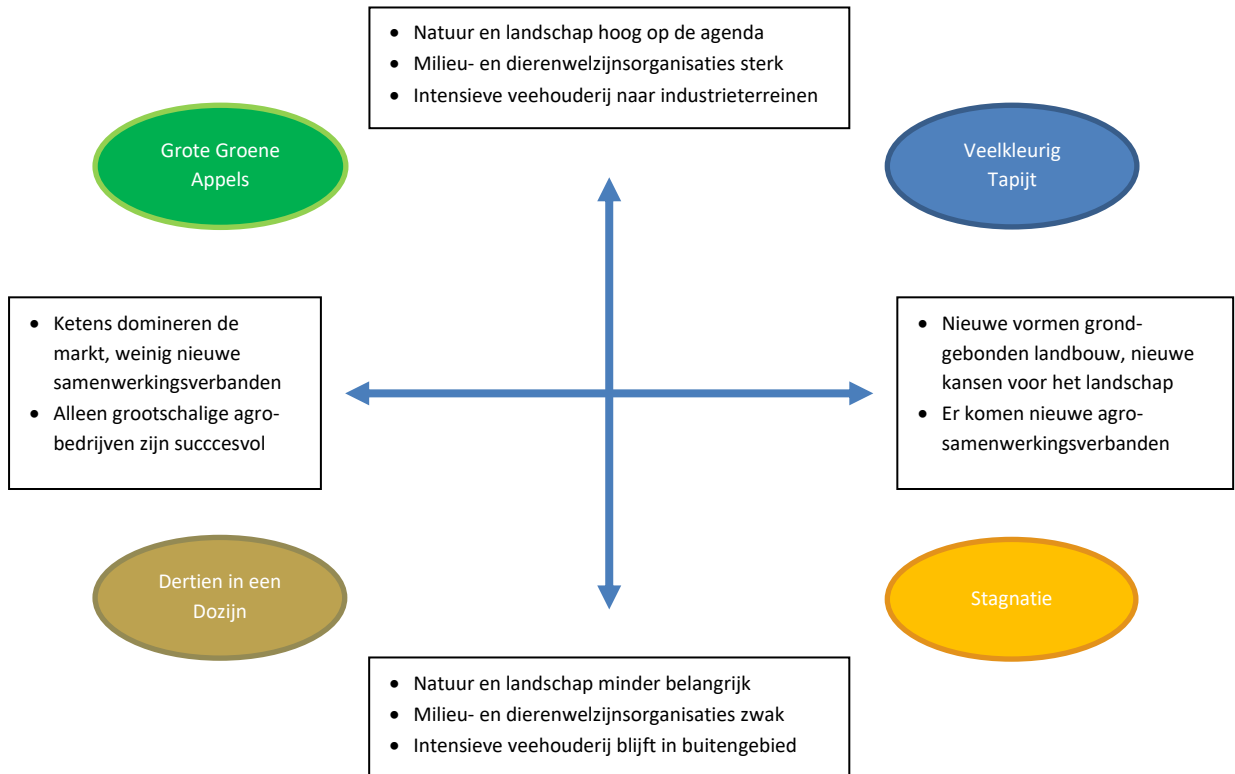
Aan de trendconferentie en de actieconferenties namen circa honderd mensen deel. Dat waren ondernemers uit de akkerbouw, de rundveehouderij en de intensieve veehouderij en ondernemers uit de recreatiesector. Verder beheerders van natuurterreinen en medewerkers van de betrokken gemeenten en de provincie. En natuurlijk de betrokken bewoners en bestuurders. Daarnaast werd inbreng geleverd door deskundigen uit het landbouwkundig onderzoek en het onderwijs, uit de landschapsarchitectuur en uit de financiële wereld.

In deze rapportage worden de scenario's en hun gevolgen voor het Limburgs landschap beknopt en puntig beschreven. Beknopt om het overzicht te kunnen houden, puntig om de verschillen tussen de verschillende scenario's goed te illustreren. Bij het lezen van de vier scenario's moet bedacht worden dat elk scenario op een aantal aspecten verschilt van een voorgaand scenario, maar op een aantal punten daarmee ook overeenkomt. Een blik op het assenkruis op de pagina hiernaast maakt dat duidelijk. Natuurlijk zijn er ook zekere ontwikkelingen die in elk van de vier scenario's voorkomen. Een belangrijke daarvan is bijvoorbeeld de digitalisering en dataficering die zich de komende jaren in de agrosector gaat voltrekken.

Behalve de beschrijving van de vier scenario's is er ook een tabel opgenomen waarin de overeenkomsten en de verschillen tussen de vier scenario's nog eens zijn samengevat.

2. DE VIER SCENARIO'S

Vier combinaties: vier scenario's



3. **SCENARIO 1: 'STAGNATIE'**

Samenleving

De trek naar 'de grote stad' gaat in het scenario 'Stagnatie' onverminderd door. De stad lokt jonge mensen qua voorzieningen, qua scholing, qua cultuur en uitgaan. Het zijn vooral vaak de jonge vrouwen die naar de grote steden trekken voor opleiding en werk. De samenleving in de landelijke gebieden lijdt onder dit wegtrekken van jongeren.

Op sommige plaatsen in Limburg is het aantal arbeidsmigranten gestegen. Dat leidt soms tot 'nieuw elan' maar soms ook tot wrijving. Sommige ouderen voelen zich vervreemd van hun dorp of streek. In de dorpen waar leegloop dreigt, zijn de huizenprijzen gedaald. In de gebieden niet te ver van de grote steden zoals Maastricht, Roermond, Venlo, Eindhoven en Nijmegen zijn de huizenprijzen op pijl gebleven omdat nogal wat mensen die in die steden werken, geïnteresseerd zijn in buiten wonen.

Politiek en Bestuur

Het politieke landschap in Limburg is verder versnipperd. Naast de vele landelijke partijen zijn er lokale politieke partijen actief. Het vormen van coalities gaat vaak moeizaam. Het maken van stevige of gedurfde plannen voor de toekomst is moeilijk. Er moeten veelvuldig compromissen worden gesloten binnen en tussen allerlei dossiers. Het openbaar bestuur kenmerkt zich door veel discussie en stroperigheid.

Ruimtelijke ordening en landschap

In het scenario 'Stagnatie' staan landschap en natuur niet hoog op de politieke agenda. Niet omdat er geen belangstelling voor is, maar omdat er andere thema's zijn waar meer aandacht en financiële middelen heengaan. Belangrijkere onderwerpen zijn onder meer: werkgelegenheid en vooral het grotestedenbeleid. Venlo, Roermond en Maastricht zijn belangrijke economische en maatschappelijke centra en er is de provinciale overheid veel aan gelegen deze stedelijke knooppunten sterk te maken ten opzichte van grote steden in de buurt zoals Eindhoven en Nijmegen.

Qua ruimtelijke ordening en landschap is er weinig vernieuwing. Dat komt niet alleen omdat het landschap niet hoog op de politieke agenda staat, maar ook omdat het niet lukt de regelgeving rond agrarische bedrijven en agrarische activiteiten minder complex te maken. Bedrijven in de akkerbouw, tuinbouw, rundveehouderij en intensieve veehouderij worden mede daardoor in hun groei beperkt. Verplaatsing is alleen mogelijk na lange en complexe procedures. Dat zet een rem op de mogelijkheden om te groeien via fusies en overnames omdat die meestal vergen dat bedrijfsgebouwen gecombineerd en vernieuwd kunnen worden en dat gronden bij elkaar in de buurt liggen.

Het landschap is op de meeste plekken gebleven zoals in 2020. Er is nauwelijks sprake van landschappelijke vernieuwing of landschappelijke experimenten. Mede daardoor zijn de landschappen op veel plaatsen in Limburg, Noord-Brabant en Gelderland gelijk-ogend geworden. Omdat bedrijfsverplaatsing moeizaam gaat, staan veel agrarische gebouwen leeg wat leidt tot verschraling en landschappelijke verrommeling. Deze achteruitgang in de kwaliteit van het landschap en de leefomgeving geeft veel bewoners van landelijke gebieden een gevoel van 'vervreemding'. De streek die men als kind heeft gekend, is verdwenen.

Leegstaande agrarische gebouwen worden verhuurd aan allerlei activiteiten waarop de eigenaar weinig zicht heeft. Criminaliteit is dan ook een voortdurende zorg. Afhankelijk van het vigerende energie-subsidiebeleid kan het interessant zijn zonnepanelen op de daken van leegstaande bedrijfsgebouwen te plaatsen.

Vanwege de ligging tussen het Duitse Ruhrgebied en de Nederlandse Randstad zijn Limburgse industriegebieden dicht bij de A2 en de A67 voor sommige bedrijven interessant voor opslag en overslag of andere logistieke activiteiten.

Agrosector

Digitalisering en dataficering zijn breed geïmplementeerd in de hele agrosector. In de akkerbouw wordt de stand van de gewassen gemonitord door landbouwmachines of drones. Op basis van deze informatie krijgt de boer adviezen over bemesting en gewasbescherming. Decision-support-systemen geven advies over activiteiten en de planning daarvan. In de rundveehouderij worden de melkproductie, de gezondheid en de conditie van elke koe permanent bewaakt. Voersamenstelling en eventuele medicatie worden per individueel dier geregeld. Ook in de intensieve veehouderij gebeurt dit.

De veestapel in de intensieve veehouderij is als totaal gekrompen. Veel bedrijven zijn gestopt, maar schaalvergroting of verhuizing naar gespecialiseerde locaties zijn maar hier en daar van de grond gekomen. Ook de rundveehouderij- en akkerbouwbedrijven zijn maar weinig gegroeid in omvang. Door de marginale resultaten is de financiering van agrarische bedrijven moeilijk. Niet alleen uitbreidingsinvesteringen zijn moeizaam financierbaar maar ook vervangingsinvesteringen. Bij veel banken valt een behoorlijk deel van de agrarische bedrijven onder 'speciale kredieten'. De agrosector is bij de meeste banken weinig gewild.

Bedrijfsopvolging door kinderen komt steeds minder voor. Bedrijven die vanwege die reden willen stoppen, komen niet zelden in de problemen omdat de opbrengst van de eigen gronden onvoldoende is om asbest- en andere milieuproblematiek op te lossen, de schulden aan de bank af

te lossen en vervolgens nog voldoende financiële middelen over te houden voor de eigen pensioenvoorziening. Het gezegde: 'de boer leeft arm maar sterft rijk' komt vaak niet uit! De standsorganisaties in de agrosector zijn minder invloedrijk dan nu mede doordat het de sector als totaal niet voor de wind gaat.

Omdat groei door de complexe regelgeving nauwelijks lukt, proberen veel bedrijven in de akkerbouw, rundveehouderij en intensieve veehouderij zich te specialiseren opdat hogere opbrengstprijzen gerealiseerd kunnen worden. Dat lukt alleen wanneer er afnemers en met name retailers worden gevonden die in deze speciale producten geïnteresseerd zijn. Dat kunnen kleine retail-ketens zijn die zich specialiseren in streekproducten of in specialties in vlees, groenten en zuivel. Platforms in de stijl van het huidige 'Booking.com' bevorderen het ontstaan van deze samenwerking tussen gespecialiseerde agrobedrijven en gespecialiseerde retailers. Zoals 'Booking.com' familiebedrijven in de hotelsector helpt bij het vergroten van hun bereik, doen deze 'voedingsplatforms.com' dat voor gespecialiseerde agrobedrijven. Deze 'voedingsplatforms.com' maken de kwaliteit-prijsverhoudingen van de agrobedrijven heel transparant en alleen bedrijven met een hoge kwaliteit-prijsverhouding kunnen de concurrentie aan. Naast de traditionele familiebedrijven zijn er bedrijven waar eigendom en management gescheiden zijn. Dat helpt vaak bij specialisatie.

Ondanks de opkomst van gespecialiseerde, kleine retail-ketens hebben de grote retailers als AH, Lidl en Jumbo nog altijd dominante posities.

Recreatie en toerisme

Recreatie en toerisme zijn op het niveau van 2020 gebleven. Het betreft vrijwel uitsluitend weekend toerisme. Kleine bungalowparken en campings blijven in trek. Daarnaast zijn er gespecialiseerde hotels. Platforms als Booking.com zijn voor deze bedrijven belangrijk. Maar alleen bedrijven met een hoge kwaliteit-prijs verhouding kunnen de concurrentie aan.

Natuur

Het areaal aan natuurterreinen is nauwelijks groter dan dat in 2020. De biodiversiteit buiten de natuurterreinen is teruggelopen onder meer omdat er nogal wat akkerbouw- en rundveehouderijbedrijven zijn die hun land 'verhuurd' hebben aan bedrijven die grootschalige teelten doen zoals graszoden en vollegrondsgroenten.

4. **SCENARIO 2: 'DERTIEN IN EEN DOZIEN'**

Samenleving

De trek naar 'de stad' gaat ook in het scenario 'Dertien in een dozijn' onverminderd door. De stad lokt qua voorzieningen, scholing en opleiding en qua cultuur en uitgaan. De samenleving in de landelijke gebieden vergrijsd door het wegtrekken van jongeren. Op sommige plaatsen in Limburg is het aantal arbeidsmigranten gestegen. Dat leidt soms tot 'nieuw elan' maar soms ook tot wrijvingen. In de dorpen waar leegloop dreigt, zijn de huizenprijzen gedaald. Niet te ver van de grotere steden zijn de huizenprijzen redelijk op pijl gebleven omdat nogal wat mensen die in die steden werken, geïnteresseerd zijn in 'buiten wonen'.

Politiek en Bestuur

Het politieke landschap in Limburg is niet veel veranderd ten opzichte van 2020. Naast de landelijke partijen zijn er lokale partijen actief. Politiek en bestuur kenmerken zich door 'zakelijkheid'! Geen grote dromen maar realisme en er 'met elkaar uitkomen', dat staat voorop. De EU en de interne EU- markt zijn sterk bepalend voor wat er wel en niet kan. Het vormen van politieke coalities gaat dankzij de nieuwe zakelijkheid redelijk goed. Maar er is weinig animo voor grote veranderingen of gedurfde plannen. De economie bepaalt in hoge mate wat er wel en wat er niet kan.

Ruimtelijke ordening en landschap

In het scenario 'Dertien in een dozijn' staan landschap en natuur niet hoog op de politieke agenda. Niet omdat er geen belangstelling voor is, maar omdat er meer aandacht en financiële middelen gaan naar andere thema's. Belangrijkere onderwerpen zijn bijvoorbeeld: het versterken van de industriële centra rond Geleen en Venlo en het beleid met betrekking tot de grote steden in Limburg. De provinciale overheid is er veel aan gelegen die industriële centra en de stedelijke knooppunten sterker te maken.

Omdat het landschap niet hoog op de politieke agenda staat, is er qua ruimtelijke ordening en landschap weinig vernieuwing. Door de nieuwe zakelijkheid in het openbaar bestuur is het wel gelukt de regelgeving rond agrarische bedrijven en agrarische activiteiten te versimpelen. Bedrijven in de akkerbouw, tuinbouw, rundveehouderij en intensieve veehouderij kunnen makkelijker verplaatst worden. Dat is ook nodig om groei door middel van fusies en overnames mogelijk te maken. Bedrijfsgebouwen kunnen makkelijker worden vernieuwd, gronden kunnen door ruil en verkoop dicht bij elkaar in de buurt komen te liggen. Agrobedrijven op ongewenste locaties worden gestimuleerd te verhuizen. Intensieve-veehouderijbedrijven worden aangespoord te verhuizen naar agro-productieparken. In die parken kunnen stofkringlopen worden gesloten, kan mest makkelijker worden verwerkt, is er minder CO₂-uitstoot en kan energie worden bespaard. Duurzame energie is een belangrijk economisch thema en er zijn meerdere grote 'zonnevelden' in de provincie.

In de agrarische sector is schaalvergroting absoluut noodzakelijk om te kunnen overleven. Alleen grote bedrijven kunnen de prijsconcurrentie aan. Aan de groei van die bedrijven worden door de overheden weinig beperkingen opgelegd: economie en zakelijkheid staan voorop. Van bedrijven die groeien door fusies en verplaatsingen wordt niet verlangd dat zij investeren in het landschap waarin ze gevestigd zijn. Bedrijfsgebouwen die niet meer worden gebruikt, moeten wel worden gesloopt; verrommeling en de daarmee oprukkende criminaliteit worden niet getolereerd.

Vanwege de ligging tussen het Duitse Ruhrgebied en de Nederlandse Randstad zijn industriegebieden dicht bij de A2 en de A67 voor sommige grote bedrijven interessant voor logistieke activiteiten. Vanuit de provinciale overheid wordt dat soort bedrijfsvestiging ook gestimuleerd.

Agrosector algemeen

Digitalisering en dataficering zijn breed geïmplementeerd in de hele agrosector. In de akkerbouw wordt de stand van de gewassen gemonitord door landbouwmachines en door drones. Op basis van deze informatie krijgt het management van het bedrijf adviezen over bemesting en gewasbescherming. Decision-supportsystemen geven advies over activiteiten en planning van werkzaamheden. In de rundveehouderij worden de melkproductie, de gezondheid en de conditie van de koeien permanent bewaakt. Voersamenstelling en eventuele medicatie worden per individueel dier geregeld. Ook in de intensieve veehouderij gebeurt dat.

De bedrijven in de intensieve veehouderij zijn gegroeid maar de veestapel van de totale sector is gekrompen. In moderne agro-productieparken is het mogelijk in etages te bouwen. De investeringen en de bedrijfskosten worden daardoor belangrijk lager.

Ook in de rundveehouderij en akkerbouw zijn de bedrijven gegroeid omdat bij grote bedrijven de productiekosten belangrijk lager zijn. Bedrijven met meer dan 500 runderen en akkerbouwbedrijven groter dan 1.000 ha zijn geen uitzonderingen. In de akkerbouw zijn vooral de grote teelten op grote arealen economisch interessant. Digitalisering en robotisering maken de bedrijfsvoering efficiënter en goedkoper. In de glastuinbouw, de groenteteelt, de aspergeteelt, de rundveehouderij en de intensieve veehouderij is praktisch alle uitvoerende arbeid overgenomen door robots.

De grote afnemers van agrarische producten en vooral de grote retailers hebben deze schaalvergroting, digitalisering en robotisering van de primaire sectoren sterk gestimuleerd. Gedwongen door de enorme concurrentie zijn grote retailers als AH, Delhaize, Jumbo en Lidl vooral gefocust op prijs. En een lage kostprijs is alleen mogelijk bij grote agrobédrijven met gespecialiseerd management en state of the art technologie. Het klassieke familiebedrijf kan niet op tegen de

grote, nieuwe agrarische bedrijven met specialisten op terreinen als teelt, diervoeding, onderhoud, inkoop, marketing, verkoop, financiering, enzovoort.

De banken hebben de schaalvergroting in de agrosector ook bevorderd. Door de betere financiële resultaten zijn vervangingsinvesteringen en uitbreidingsinvesteringen van grote agrobedrijven makkelijker financierbaar. De agrosector is weer een gewilde sector bij de banken.

De standsorganisaties in de agrosector zijn invloedrijk mede doordat het de sector als totaal voor de wind gaat.

Rundveehouderij en akkerbouw

De bedrijven in deze sectoren zijn sterk gegroeid door overnames en fusies. In dat opzicht zijn deze sectoren de glastuinbouw achternagegaan. De nieuwe, grote bedrijven met hun specialisten kunnen veel beter tegenspel leveren aan de afnemers van hun agrarische producten.

Omdat landschap niet erg hoog staat op de politieke agenda worden aan bedrijfsverplaatsingen of aan het samenvoegen van bedrijven weinig eisen gesteld qua landschappelijke inpassing. Efficiency en eenvoud van bewerking staan op de eerste plaats. In de rundveehouderij betekent dat onder meer dat de koeien weinig in de wei staan. In de akkerbouw wordt gestreefd naar grote aaneengesloten percelen die makkelijk bewerkbaar zijn met grote landbouwmachines.

Intensieve veehouderij

De intensieve veehouderij is er nog altijd: de meeste mensen eten in 2030 nog steeds vlees zij het bewuster. Veel bedrijven in de intensieve veehouderij zijn verhuisd naar agro-productieparken. Omdat daar in etages gebouwd mag worden, zijn er nieuwe stalsystemen geïntroduceerd die de productiekosten behoorlijk verlagen. Dat alles leidt tot lagere kostprijzen.

Recreatie en toerisme

Recreatie en toerisme zijn nauwelijks gegroeid ook al omdat de landschappen niet veel aantrekkelijker zijn dan in 2020. Omdat waterberging belangrijk is, zijn er in het stroomgebied van de Maas en haar zijrivieren nieuwe natuurgebieden aangelegd. Het meeste toerisme is nog altijd weekendtoerisme. Kleine bungalowparken en campings blijven in trek. Platforms als Booking.com zijn voor de bedrijven in de recreatie- en toerismesector belangrijk. Maar alleen bedrijven met een hoge kwaliteit-prijsverhouding kunnen de concurrentie aan.

Natuur

Het areaal aan natuurterreinen is groter dan dat in 2020. Dat komt vooral door de nieuwe waterbergingsterreinen. De biodiversiteit buiten de natuurterreinen is achteruitgegaan door de schaalvergroting van de bedrijven.

5. **SCENARIO 3: 'GROTE GROENE APPELS'**

Samenleving

In het scenario 'Grote Groene Appels' heeft het landelijk gebied een 'renaissance' beleefd. Die 'renaissance' heeft een aantal oorzaken. Een belangrijke is de enorme stijging van de huizenprijzen in de grote steden. Nieuwkomers op de woningmarkt kunnen daar geen betaalbaar huis meer vinden. Mooie stadjes en dorpen in de buitengebieden, niet te ver van de grote steden zijn een aantrekkelijk alternatief omdat de huizenprijzen daar lager liggen. Een tweede oorzaak van die 'renaissance' is de sterke groei van platform-organisaties door de digitaliserings- en data-revolutie. Platform-organisaties zijn er niet alleen meer in sectoren als woningverhuur (Airbnb), vervoer (Uber), hotels (Booking.com) maar in alle sectoren van dienstverlening zoals: marketing, pr, design, advies, zorg, enz., enz. Via deze platform-organisaties presenteren aanbieders van diensten zich en vinden klanten de aanbieder die het beste bij hen past. Wat deze platforms zo aantrekkelijk maakt voor klanten is dat de kwaliteit-prijsverhouding van de aanbieders volstrekt transparant is omdat alle klanten gevraagd wordt hun oordeel daarover te geven. De aanbieders van de diensten via deze platforms zijn vooral zzp'ers. Zij werken ofwel vanuit hun eigen huis of zij reizen naar hun klanten toe. Zzp'ers die niet thuis willen werken, doen dat in bedrijfsverzamelgebouwen. Die zijn niet alleen populair in de grote steden, maar ook in dorpen en stadjes in de buitengebieden verschijnen overal dat soort broedplaatsen. Wat het werken op die plekken zo aantrekkelijk maakt, is dat er geen reistijd verloren gaat terwijl je toch in een 'werkomgeving' zit.

Door al deze ontwikkelingen is er in Limburg een nieuwe instroom ontstaan naar stadjes en dorpen niet te ver van steden als Maastricht, Roermond, Venlo, Nijmegen en Eindhoven. De nieuwe inwoners van deze stadjes en dorpen zijn meestal hoger opgeleid en ze zijn mondig in het maatschappelijk en politiek debat. Zij stellen eisen aan de kwaliteit van hun leefomgeving en daar horen naast betaalbare huizen en goede voorzieningen ook natuur en landschap bij.

Politiek en Bestuur

In de politiek zijn partijen die in het centrum van het politieke spectrum zitten weer aantrekkelijker geworden. Politici die vooral zeggen waar ze 'tegen' zijn, krijgen minder aanhang. Het besef dat je het niet alleen kunt, er met elkaar uit moet komen, compromissen moet kunnen sluiten, heeft voor een nieuw politiek elan gezorgd. Er worden weer stevige en gedurfde plannen gemaakt, ook voor de buitengebieden. De overheid is ook bereid hiervoor 'de beurs' te trekken. Voor burgers is het vanzelfsprekend dat ze, via een vorm van belastingheffing aan deze plannen een bijdrage leveren omdat die de aantrekkelijkheid van hun leefomgeving verbeteren.

De bestuurlijke samenwerking met Duitsland en België krijgt veel aandacht.

Ruimtelijke ordening en landschap

In het scenario 'Grote Groene Appels' staan landschap en natuur hoog op de politieke agenda. Die maken immers het buiten wonen zo aantrekkelijk. Omdat veel mensen zich realiseren dat een mooi landschap belangrijk is voor hun welzijn, is landschapsarchitectuur een belangrijke discipline. Er is de maatschappelijke en politieke bereidheid om landschappen nieuw en anders in te richten. Grootschalig of kleinschalig zijn daarbij niet de enige opties, het gaat juist vaak om de combinaties daarvan. Bij grote akkerbouwbedrijven, rundveebedrijven en intensieve-veehouderijbedrijven komen veel kleinschalige landschapselementen en groenstroken voor. Die zijn door de overheid verplicht gesteld, wil een bedrijf kunnen groeien of zich kunnen verplaatsen.

De regelgeving rond agrarische bedrijven en agrarische activiteiten is sterk vereenvoudigd. Verplaatsing van bedrijven en vergroting daarvan is veel makkelijker dan in 2020. Akkerbouw-, tuinbouw-, rundveehouderij- en intensieve veehouderijbedrijven op ongewenste locaties of bedrijven die het landschap nadelig beïnvloeden, worden gestimuleerd te verhuizen. Het samengaan van bedrijven door middel van fusies en overnames wordt aangespoord. Niet alleen omdat grote bedrijven economisch sterker zijn maar ook omdat van hen redelijkerwijs verlangd kan worden dat ze aandacht geven aan het landschap waarin ze gevestigd zijn en bereid zijn daarin, binnen redelijke grenzen, te investeren. Intensieve-veehouderijbedrijven wordt gevraagd te verhuizen naar agro-productieparken. In die parken kunnen stofkringlopen worden gesloten, kan mest makkelijker worden verwerkt, is er minder CO₂-uitstoot en kan energie worden bespaard.

Agrosector algemeen

Digitalisering en dataficering zijn breed geïmplementeerd in de hele agrosector. In de akkerbouw wordt de stand van de gewassen gemonitord door landbouwmachines en door drones. Op basis van deze informatie krijgt het management van het bedrijf adviezen over bemesting en gewasbescherming. Decision-supportsystemen geven advies over activiteiten en planning van werkzaamheden. In de rundveehouderij worden de melkproductie, de gezondheid en de conditie van de koeien permanent bewaakt. Voersamenstelling en eventuele medicatie worden per individueel dier geregeld. Ook in de intensieve veehouderij gebeurt dat.

De kringlooplandbouw is over een breed front werkelijkheid geworden. Stofstromen zijn gesloten, mest wordt gebruikt in de agrosector zelf of als alternatieve energiebron. Emissies zijn sterk gereduceerd. De bodemkwaliteit is verbeterd ten opzichte van 2020.

De bedrijven in de intensieve veehouderij zijn gegroeid maar de veestapel van de totale sector is gekrompen. Mede onder druk van dierwelzijnsorganisaties zijn veehouderijsystemen veel diervriendelijker en milieu-efficiënter geworden. In moderne agro-productieparken is het mogelijk in etages te bouwen waardoor de scharrelruimte en diervriendelijkheid zijn toegenomen.

Ook in de rundveehouderij en akkerbouw zijn de bedrijven fors gegroeid. Bedrijven met meer dan 500 runderen en akkerbouwbedrijven groter dan 1.000 ha zijn eerder regel dan uitzondering. De grote afnemers van agrarische producten en vooral de grote retailers hebben de schaalvergroting in de primaire sectoren sterk gestimuleerd. Gedwongen door de enorme concurrentie hebben grote retailers hun assortimenten niet alleen verbreed maar ook verdiept. Het is niet langer hoge kwaliteit óf een lage prijs maar het is beide. Die hoge kwaliteit en specialisatie tegen een lage kostprijs is alleen mogelijk bij grote bedrijven met gespecialiseerd management. Het klassieke familiebedrijf kan niet op tegen deze grote, nieuwe agrarische bedrijven met specialisten op allerlei terreinen. De agrarische sector heeft dezelfde schaalvergroting doorgemaakt als andere sectoren in onze economie.

De banken hebben de schaalvergroting ook bevorderd. Door de veel betere financiële resultaten zijn vervangingsinvesteringen en uitbreidingsinvesteringen van grote agrobedrijven makkelijk financierbaar. De agrosector is weer gewilde sector bij de banken.

De standsorganisaties in de agrosector zijn invloedrijk mede doordat het de sector als totaal voor de wind gaat. Zij zijn een belangrijke stimulans voor de lokale overheid om middelen beschikbaar te krijgen/stellen om genoemde ontwikkelingen mogelijk te maken.

Rundveehouderij en akkerbouw

De bedrijven in deze sectoren zijn sterk gegroeid door fusies en overnames. In dat opzicht zijn deze sectoren de glastuinbouw achternagegaan. Deze nieuwe, grote bedrijven met hun specialisten kunnen veel beter tegenspel leveren aan de afnemers van hun producten.

De grote bedrijven zijn ook veel beter ingepast in het landschap. Ze hebben allemaal kleinschalige landschapselementen als houtsingels, bomenrijen, sloten en kleine waterpartijen in en rond hun terreinen. De overheden eisen dat ook van hen onder het motto: 'wie wil groeien, moet ook verantwoordelijkheid nemen voor zijn omgeving'. Qua investering en onderhoud zijn dat soort kleine landschapselementen ook geen probleem voor die grote bedrijven. Veel bedrijven gebruiken 'hun landschap' zelfs als pr- en marketinginstrumenten.

Intensieve veehouderij

De intensieve veehouderij is er nog altijd: de meeste mensen eten in 2030 nog steeds vlees zij het bewuster. Diervriendelijkheid is mede onder invloed van dierenwelzijnsorganisaties een belangrijk thema. Veel bedrijven in de intensieve veehouderij zijn verhuisd naar agro-productieparken. Omdat daar in etages gebouwd mag worden, zijn er nieuwe stalsystemen geïntroduceerd met veel meer ruimte en veel diervriendelijker.

Recreatie en toerisme

Recreatie en toerisme zijn gegroeid doordat de landschappen aantrekkelijker zijn geworden. Omdat waterberging belangrijk is, zijn er in het stroomgebied van de Maas en haar zijrivieren nieuwe natuurgebieden aangelegd. Het meeste toerisme is nog altijd weekendtoerisme. Kleine bungalowparken en campings blijven in trek. Daarnaast zijn er gespecialiseerde hotels. Platforms als Booking.com geven de bedrijven in de recreatie- en toerismesector een stevige boost. Maar alleen bedrijven met een hoge kwaliteit-prijsverhouding kunnen de concurrentie aan.

Natuur

Het areaal aan natuurterreinen is groter dan dat in 2020. Dat komt vooral door de nieuwe waterbergingsterreinen. De biodiversiteit buiten de natuurterreinen is toegenomen vooral door de introductie van kleinschalige landschapselementen rond de grote agrarische bedrijven.

6. SCENARIO 4: 'VEELKLEURIG TAPIJT'

Samenleving

In het scenario 'Veelkleurig Tapijt' wonen veel mensen graag in het landelijk gebied. Een belangrijke reden daarvan is dat de huizenprijzen er lager liggen dan in de grote steden. Daardoor kunnen ook nieuwkomers op de woningmarkt er betaalbare huizen vinden. Dat heeft geleid tot verjonging van de buitengebieden. Mooie stadjes en dorpen in de buitengebieden zijn vooral populair. Een tweede reden van de revival van de buitengebieden is dat platform-organisaties in alle vormen van dienstverlening sterke posities hebben opgebouwd. Dat maakt het voor zzp'ers veel eenvoudiger om vanuit huis te werken of direct naar klanten toe te gaan. Platform-organisaties zijn er niet alleen meer in sectoren als woningverhuur (Airbnb), vervoer (Uber) en hotels (Booking.com) maar in alle sectoren van dienstverlening zoals: marketing, pr, design, advies, zorg, enz., enz. Via deze platform-organisaties presenteren aanbieders van diensten zich en vinden klanten de aanbieder die het beste bij hen past. Wat deze platforms zo aantrekkelijk maakt voor klanten is dat de kwaliteit-prijsverhouding van de aanbieders transparant is omdat alle klanten gevraagd wordt hun oordeel daarover te geven.

Veel zzp'ers werken in broedplaatsen en bedrijfsverzamelgebouwen die er ook in de buitengebieden veel zijn. Wat het werken daar zo aantrekkelijk maakt, is dat er geen reistijd verloren gaat terwijl je toch in een 'werkomgeving' zit.

Door al deze ontwikkelingen is er in Limburg een nieuwe instroom ontstaan naar stadjes en dorpen niet te ver van steden als Maastricht, Roermond, Venlo, Nijmegen en Eindhoven. Deze nieuwe inwoners zijn meestal hoger opgeleid en zijn mondig in het maatschappelijk en politiek debat. Zij stellen eisen aan de kwaliteit van hun leefomgeving en daar horen, naast betaalbare huizen, goede voorzieningen, goede scholen voor hun kinderen ook natuur en landschap bij.

Politiek en Bestuur

In het politieke landschap zijn partijen die in het centrum van het politieke spectrum zitten weer aantrekkelijker geworden. Het besef dat je het niet alleen kunt, er met elkaar uit moet komen, compromissen moet kunnen sluiten, heeft voor een nieuw politiek elan gezorgd. Er worden stevige en gedurfde plannen gemaakt, ook voor de buitengebieden. Daar worden ook de financiële middelen voor vrijgemaakt. De overheid stelt hoge eisen aan de landschappelijke inpassing van agrarische bedrijven en stimuleert landschappelijke vernieuwing en experimenten. De regelgeving is veel minder knellend geworden. Ook aan de uitbreiding van dorpen worden hoge landschappelijke eisen gesteld.

Ruimtelijke ordening en landschap

In het scenario 'Veelkleurig Tapijt' staan landschap en natuur hoog op de politieke agenda. Die maken immers het buiten wonen zo aantrekkelijk. Maar ook mensen in de steden vinden een mooi landschap, rust en ruimte belangrijk als tegenhanger van het haastige stadsleven. Men realiseert zich dat het landschap een belangrijke rol speelt om je ergens 'thuis te voelen'. Landschapsarchitectuur is dan ook een belangrijke discipline. Ook is er de maatschappelijke en politieke bereidheid om landschappen nieuw en anders in te richten.

In de agrosector is er een transitie op gang gekomen richting circulaire landbouw en waar mogelijk natuurinclusieve landbouw. Rond de akkerbouw-, rundvee- en intensieve veehouderijbedrijven, komen veel kleinschalige landschapselementen en groenstroken voor. Dit leidt niet alleen tot een 'kleinschaliger' landschap maar op veel plaatsen wordt het cultuurhistorisch landschap van weleer weer herkenbaar. Deze kleine landschapselementen worden door de overheid verplicht gesteld, wil een bedrijf kunnen verplaatsen of groeien. De regelgeving rond agrarische bedrijven en agrarische activiteiten is vereenvoudigd wat verplaatsing en groei ook makkelijker maakt. Akkerbouw-, tuinbouw-, rundveehouderij- en intensieve veehouderijbedrijven op ongewenste locaties of bedrijven die het landschap nadelig beïnvloeden, worden gestimuleerd te verhuizen.

Agrosector algemeen

In het scenario 'Veelkleurig Tapijt' is er in de agrosector een transitie op gang gekomen richting circulaire landbouw. Er is veel meer aandacht voor bodemkwaliteit, verspilling is teruggedrongen, stofkringlopen zijn gesloten, de uitstoot van broeikasgassen is minder en stankoverlast komt nauwelijks meer voor. De achteruitgang van de biodiversiteit is gestopt. Er is een netwerkachtige 'agro-voedings-economie' ontstaan waarin gespecialiseerde agrobédrijven, gespecialiseerde voedingsmiddelenbedrijven en gespecialiseerde retailers elkaar vinden in actieve netwerken. Het zijn vooral nieuwe platform-organisaties in de stijl van 'Uber' en 'Booking.com' die deze netwerkvorming mogelijk hebben gemaakt. Een onzekerheid is nog wel of het fenomeen 'winner takes all' kan worden afgewend.

De bedrijven in de intensieve veehouderij zijn allemaal verhuisd naar agro-productieparken, de veestapel van de sector als totaal is gekrompen. Mede onder druk van dierwelzijnsorganisaties zijn veehouderijssystemen diervriendelijker en milieu-efficiënter geworden.

In de melkveehouderij zijn er steeds meer gespecialiseerde bedrijven die leveren aan verwerkers die speciale zuivelproducten en kazen maken. De bedrijfsgrootte is gestegen ten opzichte van 2020. Akkerbouwbedrijven specialiseren zich ook steeds meer en kleinschaligere bijzondere gewassen krijgen meer aandacht.

Het klassieke kleinere familiebedrijf komt nog wel voor maar door de specialisatie zijn er steeds meer bedrijven waar eigendom en management gescheiden zijn. Specialisatie op terreinen als gewassen, teeltmethoden, diervoeding, dierwelzijn, marketing, verkoop, pr vraagt professioneel management.

De banken hebben deze specialisatie ook bevorderd. Door de betere financiële resultaten zijn vervangingsinvesteringen en uitbreidingsinvesteringen van gespecialiseerde agrobédrijven makkelijker financierbaar. De agrosector is weer een gewilde sector bij de banken.

De standsorganisaties in de agrosector zijn invloedrijk mede doordat het de sector als totaal voor de wind gaat.

Rundveehouderij en akkerbouw

De melk- en vleesveebedrijven zijn gespecialiseerd en werken samen met verwerkers en retailers in netwerkachtige constructies. Het vee loopt zoveel mogelijk buiten, ook al omdat dat vanuit marketing en pr-overwegingen belangrijk is. Stalmest wordt gebruikt op akkers. De bedrijven zijn veel beter dan in 2020 ingepast in het landschap. Ze hebben allemaal kleinschalige landschapselementen als houtsingels, bomenrijen, sloten en kleine waterpartijen in hun terreinen. De overheden stellen daaraan ook eisen onder het motto: de agrosector moet ook verantwoordelijkheid nemen voor haar omgeving. Qua investering en onderhoud zijn dat soort kleine landschapselementen geen al te groot probleem.

De akkerbouwbedrijven zijn ook veelal gespecialiseerd en ook zij gebruiken 'hun landschap' als pr- en marketinginstrument. De overheden stellen ook aan de akkerbouwbedrijven eisen aan de landschappelijke inpassing.

Intensieve veehouderij

De intensieve-veehouderijbedrijven zijn allemaal verhuisd naar agro-productieparken. De meeste mensen eten in 2030 nog steeds vlees zij het bewuster. Diervriendelijkheid is mede onder invloed van dierenwelzijnsorganisaties sterk verbeterd. Sommige bedrijven stellen hun stallen zelfs open ter bezichtiging.

Recreatie en toerisme

Recreatie en toerisme zijn gegroeid doordat de landschappen aantrekkelijker zijn geworden. Omdat waterberging belangrijk is, zijn er in het stroomgebied van de Maas en haar zijrivieren nieuwe natuurgebieden aangelegd. Het meeste toerisme is nog altijd weekendtoerisme. Kleine bungalowparken en campings blijven in trek. Daarnaast zijn er gespecialiseerde hotels. Platforms als Booking.com geven de bedrijven in de recreatie- en toerismesector een stevige boost. Maar alleen bedrijven met een hoge kwaliteit-prijsverhouding kunnen de concurrentie aan.

Natuur

Het areaal aan natuurterreinen is groter dan dat in 2020. Dat komt vooral door de nieuwe waterbergingssterreinen. De biodiversiteit buiten de natuurterreinen is gestegen door de introductie van kleinschalige landschapselementen rond de grote agrarische bedrijven.

7. VERGELIJKENDE TABELLEN

Tabel 1: Vergelijkende tabel, zekere en onzekere trends per scenario

	Stagnatie	Dertien in een dozijn	Grote Groene Appels	Veelkleurig Tapijt
Onzekere trends (verticale as)				
<i>Landschap en natuur</i>	Laag op de maatschappelijke en politieke agenda	Laag op de maatschappelijke en politieke agenda	Hoog op maatschappelijke en politieke agenda	Hoog op maatschappelijke en politieke agenda
<i>Regelgeving met betrekking tot agro-productie en agrobedrijven</i>	Veel en complexe regelgeving	Regelgeving vereenvoudigd	Regelgeving vereenvoudigd	Regelgeving vereenvoudigd
<i>Intensieve veehouderij</i>	In buitengebied	In buitengebied en in agro-productieparken	In agro-productieparken	In buitengebied (specialisatie) en agro-productieparken (ketens)
<i>Milieu- en dierwelzijnsorganisaties</i>	Niet erg invloedrijk	Matige invloed	Invloedrijk	Invloedrijk
Onzekere trends (horizontale as)				
<i>'Karakter' van de agrifood markt</i>	Grote ketens sterke positie, daarnaast kleine netwerken	Grote ketens domineren de markt	Grote ketens domineren de markt	Netwerkachtige markt
<i>Type bedrijven in de primaire productie</i>	Vooral familie-bedrijven weinig specialisatie. Soms nieuwe vormen grondgebonden landbouw	Vooral grote bedrijven, weinig specialisatie	Vooral grote bedrijven, veel specialisatie	Veel middelgrote bedrijven, veel specialisatie. Veel nieuwe vormen grondgebonden landbouw

	Stagnatie	Dertien in een dozijn	Grote Groene Appels	Veelkleurig Tapijt
<i>Nieuwe samenwerkingsverbanden</i>	Beperkt aantal nieuwe samenwerkingsverbanden	Weinig nieuwe samenwerkingsverbanden	Weinig nieuwe samenwerkingsverbanden	Veel nieuwe samenwerkingsverbanden en nieuwe businessmodellen
Zekere trends				
<i>Aantal stoppers</i>	Veel stoppers in alle sectoren	Veel stoppers in alle sectoren	Veel stoppers in alle sectoren	Veel stoppers in alle sectoren
<i>Schaalvergroting primaire productie</i>	Beperkte schaalvergroting	Sterke schaalvergroting weinig specialisatie	Sterke schaalvergroting en svSpecialisatie	Beperkte schaalvergroting, veel specialisatie
<i>ICT, drones, robots, dataficatie</i>	Bij bedrijven die winstgevend zijn	Breken door over volle breedte	Breken door over volle breedte	Breken door over volle breedte
<i>Nieuwe vormen energiebesparing en CO₂-reductie</i>	Beperkt	Ja	Ja	Ja

Tabel 2: Acties in de vier scenario's

	Stagnatie	Dertien in een dozijn	Grote Groene Appels	VeelkleurigTapijt
<i>Akkerbouwbedrijven</i>	Proberen te fuseren of te verkopen	Groeien door overname en fusies. Oriëntatie op kosten. Winst neemt toe, marges laag	Groeien door overname en fusies. Specialiseren. Winst neemt toe en marges verbeteren	Specialiseren. Opbouwen posities in netwerken. Winst neemt toe en marges verbeteren
<i>Rundveehouderij</i>	Proberen te fuseren of verkopen	Groeien door overname en fusies. Oriëntatie op kosten	Groeien door overname en fusies. Specialiseren	Specialiseren. Opbouwen posities in netwerken
<i>Intensieve veehouderij</i>	Proberen te fuseren of verkopen	Groeien door overname en fusies. Oriëntatie op kosten	Groeien door overname en fusies. Specialiseren	Specialiseren. Opbouwen posities in netwerken
<i>Toerisme en recreatiebedrijven</i>	Specialiseren	Specialiseren	Specialiseren	Specialiseren
<i>Banken</i>	Veel bijzondere kredieten	Complexe kredieten	Veel innovatie. Complexe kredieten	Veel innovatie. Complexe kredieten
<i>Gemeenten, provincie</i>	Regelgeving lokaal aanpassen voor stoppers en beleid afstemmen landelijke vraagstukken	Regelgeving lokaal aanpassen voor stoppers en beleid afstemmen op landelijke vraagstukken	Regelgeving gebiedsgebonden, integraal en afgestemd op de situatie	Regelgeving gebiedsgebonden, integraal en afgestemd op de situatie

8. EN NU?

De vier scenario's die hier staan beschreven, zijn geen 'extreme vergezichten' of 'droombeelden'. De vier scenario's zijn gebaseerd op een vijftigtal trends die door de honderd deelnemers aan de conferenties zijn geïdentificeerd, gewogen en uitgewerkt. Die deelnemers waren mensen uit de praktijk. Ondernemers uit de akkerbouw, de rundveehouderij en de intensieve veehouderij, beheerders van natuurterreinen en eigenaren van recreatiebedrijven. Daarnaast werd belangrijke input geleverd door mensen uit het onderzoek en onderwijs, uit de bankensector en natuurlijk door medewerkers en bestuurders van de gemeenten en de provincie zelf.

De scenario's kijken tien jaar vooruit, naar 2030 maar ze wortelen in de praktijk van vandaag, in ontwikkelingen en trends die nu al zichtbaar zijn. Elk van de vier scenario's kan over tien jaar werkelijkheid geworden zijn. Op twee scenario's, die boven in het assenkruis, de 'Grote Groene Appels' en het 'Veelkleurig Tapijt', worden door de meeste deelnemers aan het project gehoopt. De twee scenario's onder in het assenkruis, '13 in een dozijn' en 'Stagnatie' worden door iedereen gevreesd.

Hebben de ondernemers, de bewoners, de natuurbeheerders, de gemeenten en de provincie invloed op welk scenario werkelijkheid zal worden? Op een heel aantal van de benoemde trends hebben zij geen invloed. De digitalisering en de dataficering van de agrosector komt onvermijdelijk. Ontwikkelingen in de retailsector en ontwikkelingen in de EU-markt zullen zich voltrekken zonder dat de ondernemers, de bewoners en de bestuurders daar invloed op hebben. Maar er zijn ook trends waar die invloed wél mogelijk is. Versimpeling van de regelgeving bijvoorbeeld en wezenlijke aandacht voor de kwaliteit van het landschap liggen binnen de invloedssfeer van bestuurders, burgers en ondernemers.

Wat bovenal ongewenste trends kan afzwakken of ombuigen, is het bundelen van de krachten van alle betrokken partijen. Zoals één van de deelnemers zei: "als we niks doen, komen we zeker in die onderste scenario's terecht: die schrikbeelden van 'Stagnatie' of '13 in een dozijn'. Als die straks in 2030 waarheid zijn geworden zullen we ons de haren uit het hoofd trekken dat we in 2019 niks hebben gedaan. Dat we alleen maar op elkaar hebben gewacht, elkaar hebben dwarsgezeten, elkaar de schuld hebben gegeven". Een mooi Limburgs landschap in 2030 kan werkelijkheid worden. Als we kijken naar wat ons bindt, niet naar wat ons verdeelt. Als we samen optrekken, nieuwe coalities smeden, nieuwe allianties aangaan!